

Φ - όπως Φιλελεύθερος

Η συζήτηση για τον φιλελευθερισμό διεξάγεται με μεγάλη ένταση. Περιβεβλημένος με μύθους, στους οποίους συνέβαλε η μεταπολιτευτική πνημονία της Αριστεράς, έχει έρθει η ώρα να λυθούν πολλές παρεξηγήσεις περί αυτού

Από τον
ΔΗΜΗΤΡΗ
ΔΗΜΙΤΡΑΚΟ

ΕΛΩ ΚΑΙ ΚΑΙΡΟ γίνονται συζητήσεις με αναφορές στον φιλελευθερισμό, επικλήσεις σε αρχές του ή χρονικοποίηση ή όρους αρνητικά, όπως να έχει διευκρινιστεί η είναι ακριβώς ο φιλελευθερισμός και ποια η σημασία του σήμερα.

Το βιβλίο «Φιλελευθερισμός του καθηγητή Αριστείδη Χατζή» είναι μια πολύ καλή εισαγωγή στον σύγχρονο φιλελευθερισμό, ενώ συγχρόνως αποτελεί ένα μνηματικό αιώνιδες γι' αυτούς που τον δέχονται και τον υποστηρίζουν.

Στο βιβλίο αυτό παρατίθεται μια σύντομη περίληψη της ιστορίας του φιλελευθερισμού από τη σοκλή της Σαλαμάνκας στον Ισό αιώνα και φτάνει στη σύγχρονη φιλελεύθερη σκέψη που συντίθεται στα κείμενα των Αιζάνια Μπερλίν, Τζον Ρόλ, Ρόμπερτ Νόζικ και άλλων σύγχρονων πολιτικών φιλοσόφων, περνώντας από τον Τζον Λοκ, τον Αντριμ Σμιθ και τον Τζον Σιουάρτ Μίλ, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί κύριος εμπνευστής του σύγχρονου αγωνιστικού φιλελευθερισμού, τον οποίο εκφράζει ο συγγραφέας.

Ο Αριστείδης Χατζής εξηγεί με απλό και σαφή τρόπο ορισμένες βασικές έννοιες του σύγχρονου φιλελευθερισμού, όπως είναι η θετική και η αρνητική ελευθερία, η σημασία και τα είδη των δικαιωμάτων, τα οποία μπορούν και αιτή να είναι θετική ή αρνητική, καθώς και η θέση της ελευθερίας και της ιδέας της στο άξιο κοινωνικού φιλελευθερισμού.

Η ανάγνωση του γίνεται συντριπτική με την παράθεση σε πάρα πολλούς ανθρώπους καταστάσεων με σκοπό την ανάδειξη προβλημάτων που αντιμετωπίζονται στη φιλελεύθερη πολιτική θεωρία. Αυτό γίνεται ακριβώς διότι στον φιλελευθερισμό δεν υπάρχουν βεβαιότητες. Ο φιλελεύθερος είναι σε συνεχή αναζήτηση, γεννάτη και αντιμετωπίζει νέους προβλημάτων γύρω από τις αρχές του και διαπρέπει μια κριτική απόσταση από αυτόν, γνωρίζοντας ότι δεν

αποτελεί έναν «κλειστό κύκλο», όπως συμβαίνει με ένα δόγμα.

Η αρχή της βλάβης

Ιδιαίτερη έμφαση δίνει ο συγγραφέας στην «αρχή της βλάβης» όσους αφορά την κατανόηση των ορίων της ελευθερίας. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, την οποία διατύπωσε ο Τζον Σιουάρτ Μίλ το 1859, το κράτος οφείλει να περιορίζει την ελευθερία του ατόμου αν η δύο πολιτικές είναι άλλο άτομο ή πολλά άλλα άτομα. Η ίδια αυτή αρχή διατυπώνεται νωρίτερα στη Δικαιορύη των Δικαιομάτων του Ανθρώπου και του Πολιτικού το 1789. Με τη διατύπωση του Μίλ ορού, όπως ορθά τονίζει ο Αριστείδης Χατζής, η αρχή αυτή γίνεται θεμέλιο του φιλελευθερισμού, εφόσον αναγνορίζεται προτεραιότητα της ελευθερίας όπως δεν προέρχεται βλάβη σε άλλους (σελ. 43). Είσι, σε ένα γνήσιο φιλελευθερό καθεστώς η ελευθερία είναι κυριαρχητική: Δεν την παρέχει το κράτος εν τη μεγαλυτηρίᾳ του, ούτε την «ανέχεται» κατ' εξαίρεσιν. Προϋπάρχει του κράτους ως δικαίωμα του ανθρώπου απόμου και το κράτος υπάρχει για τον πολίτη και όχι ο πολίτης για το κράτος. Το κράτος, μέσα σ' ένα τέτοιο καθεστώς, οφείλει να υπηρετεί την ελευθερία, εμποδίζοντας πράξεις απόμων που θα βλάψουν άλλα άτομα.

Πώς όμως ορίζεται η βλάβη; Πρέπει, λέει ο Αριστείδης Χατζής, να είναι απλή, χειρόποδη, όπως αυτή που προκαλείται από τον φόνο, την κλοπή, την απάτη, την απειλή βίας. Δεν είναι αυτό για το οποίο κάποιος παραπονείται από ιδιοτροπία ή καρπάτο ή αυθαίρετη αυτοψή.

Δικαιώματα

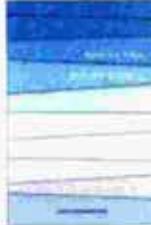
Επειδή όμως είναι συνάν δυσδικία την διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε αυτό που είναι γενικά ή μόνο μερικά αναγνωρίσιμα ως βλάβη που υφίσταται κάποιος, ένας τρόπος ορισμού της είναι με βάση τα δικαιώματα του ατόμου: Υφίσταται βλάβη αν και ρόνο αν παραβιάζεται κάποιο απαράγραπτο δικαίωμά του. Τα δικαιώματα αυτά προϋπάρχουν του κράτους. Αν όμως προϋπάρχουν του κράτους, σημαίνει ότι είναι φυσικά δικαιώματα, όπως τα περιγράφει ο Τζον Λοκ (1690), οι ιδέες του οποίου ενένευσαν τη Δικαιορύη των Ανεξαρτητούς την ΗΠΑ

Τέσσερις καριφαίες προσωπικότητες των φιλελεύθερων ιδεών. Ο Αγγλός φιλόσοφος Τζον Λοκ (1632-1704), σημαίνων στοχαστής του Διαφωτισμού, ο πατέρας του κλασικού φιλελευθερισμού. Ο Τζον Σιουάρτ Μίλ (1806-1873), μέλος του αγγλικού Κοινοβουλίου, κατά τον οποίο την ελευθερία του ατόμου προπογείται του απεριόριστου κρατικού ελέγχου. Ο Αιζάνια Μπερλίν (1909-1997), πρώτος πρόεδρος του Wolfson College του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, μεταξύ άλλων εναντιώνεται στους ολοκληρωτισμούς, αλλά και στις αυτοπίες, επειδή θεωρούσε ότι ο άνθρωπος πρέπει να φροντίζει και να μην αμελεί την πραγματικότητα που ζει. Ο Τζον Ρόλ (1921-2002), κυριαρχητική μορφή της Ηθικής και Πολιτικής Φιλοσοφίας του 20ού αιώνα, είναι πρωτίστως γνωστός για το σημαντικό έργο του «Θεωρία της Δικαιοσύνης».

#

Αριστείδης Χατζής, «Φιλελευθερισμός», εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2017, 112 σελ.

(1776). Τα δικαιώματα αυτά είναι η ζωή, η ελευθερία και η ιδιοκτησία.

Βέβαια, η ιδέα των φυσικών δικαιωμάτων συναντά πολλές αντιρρήσεις. Ενας ωφελιμότερός όπως ο Τζέρεμι Μπένθαμ χλεύαζε τα φυσικά δικαιώματα ως καθαρή ανονοία (1843). Μπορεί επίσης να τα απορρίψει κανείς ως «ουσιοκρατικά» ή «μεταφυσικά», εφόσον είναι συνυφασμένα με μια υποτιθέμενη ανθρώπινη «ουσία» ή «φύση».

Αυτό όμως δεν είναι απαραίτητο. Ο φιλελευθερισμός έχει ως αφετηρία το άτομο. Το άτομο είναι η ακέραιη αυτόνομη μονάδα στη φιλελεύθερη αντίληψη του πολιτικού. Το άτομο δεν τέμνεται, δεν διαιρείται και δεν πρέπει να υποβιβάζεται. Πρέπει να το αντιληφθούμε ως κυρίαρχο στον χώρο του. Και ο χώρος αυτός που τον περιβάλλει είναι ιθικός. Αυτός ακριβώς είναι ο χώρος των δικαιωμάτων του τα οποία του αναγνωρίζονται ως συνυφασμένα με την ανθρώπινη ιδιότητά του. Το άτομο, περιβεβλημένο με τα δικαιώματα που του ανήκουν, αντιτίρπτα ενεργεί ελεύθερα και κυρίαρχα στον δικό του χώρο. Αν δεν του αναγνωριστούν αυτά τα δικαιώματα, δεν μπορεί να λογιστεί ως αυτόνομη μονάδα.

Παγκοσμιοποίηση

Σημαντική -και, θα έλεγα, θαρραλέα- είναι η κριτική που ασκείται από τον Αριστείδην Χατζή σε ορισμένες στερεότυπες καταγγελίες κατά του φιλελευθερισμού (ή του «νεοφιλελευθερισμού», όπως τον αποκαλούν συχνά οι εκθροί του), όπως είναι η ιδέα ότι ορισμένες αξίες έχουν «ιδιάζουσα βαρύτητα» και δεν πρέπει να «εμπορευματοποιούνται». Ο Αριστείδης Χατζής δείχνει ότι δύοι υποστηρίζουν αυτή την άποψη -π.χ. δύον αφορά την παρένθετη μπρότιπα- δεν αντιλαμβάνονται ή δεν θέλουν να δεκχθούν ότι οι δικές τους αξίες διαφέρουν από εκείνες που πρεσβεύουν άλλοι.

Ενα άλλο θετικό στοιχείο του βιβλίου είναι ότι εξετάζει κριτικά ορισμένες αδυναμίες του καπιταλισμού που δικαιολογούν την κρατική παρέμβαση για να διορθώσουν την αποτυχία της αγοράς. Αυτό προένει συχνά άλλα, κειρότερα προβλήματα που συνιστούν την αποτυχία του κρά-

tous. Οι ομάδες πίεσης -ή «διανεμτικές συσπειρώσεις», όπως τις αποκαλεί ο Αριστείδης Χατζής- είναι κατεστημένα συμφέροντα -επιχειρηματικά, συντεχνιακά, μινιακά- που αποκτούν την εύνοια του κράτους το οποίο τους προσφέρει προστασία και προνομιακή μεταχείριση. Ο κρατισμός, με άλλα λόγια, εκτρέφει στρεβλόσεις στην οικονομία, οι οποίες δεν είναι τυχαίες, αλλά πρωθυσίανται από ομάδες που επιδίδονται στην προσοδοθηρία, δηλαδή την αναζήτηση της πολιτικής εύνοιας, π οποία αποτελεί κύριο εμπόδιο στην ανάπτυξη, όπως δείχνουν οι όγχρονες μελέτες στις οποίες αναφέρεται το βιβλίο.

Και αυτό μας φέρνει σε ένα άλλο στοιχείο, που είναι η οικονομική ελευθερία και η σχέση της με την οικονομική ανάπτυξη, ούρφοντα με την επιμηγορία της ιστορικής εμπειρίας. Αν μη ούτος, η ελευθερία, και ιδίως η οικονομική, προάγει την ευημερία μιας κοινωνίας, όπως δείχνει ο Αριστείδης Χατζής στο τέλος του βιβλίου, παραθέτοντα στοιχεία και γραφήματα.

Ας μου επιτραπεί να προσθέσω ένα επικείριμα υπέρ του φιλελευθερισμού από αυτή την αφετηρία, και αυτό είναι ότι η ελευθερία ως συντελεστής αύξησης της οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας είναι αυτο-εφαρμόσιμη. Δεν χρειάζεται να... εξαναγκαστεί ο πολίτης να ασκήσει την πολιτική και οικονομική ελευθερία του. Η τελευταία δρά ευεργετικά για το γενικό συμφέρον με το μικρότερο δυνατό κόστος. Υπό συνθήκες παγκοσμίωσης των συναλλαγών και της πληροφόρησης, αυτό γίνεται φανερό σε όλο και περισσότερους ανθρώπους, πράγμα που εξηγεί την επιτυχία του φιλελευθερισμού στον κόσμο και δικαιολογεί την αισιοδοξία του συγγραφέα που εκφράζεται στο τέλος του βιβλίου του:

«Θεωρώ [...] ότι η εξέλιξη προς περισσότερη ελευθερία και ευημερία είναι προδιαγεγραμμένη και πλέον θα είναι ταχύτατη».

* Ο Δημήτρης Δημητράκος είναι ομότιμος καθηγητής Πολιτικής Φιλοσοφίας στο Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών.